

II Stadsplanering

Axel Gisslén

I det andra deltemat om social miljöplanering skall uppmärksamheten fästas vid stadsplaneringen och dess betydelse för sociala och socialmedicinska problem. Några huvudlinjer i kritiken av stadsplaneringen återges och innehållet i en social målsättning för stadsplaneringen diskuteras. Jämfört med föregående deltema är det den sociala närmiljöns innehåll och planeringsprocessen för dess utformning, som behandlas.

Ökade krav på sociala hänsyn i stadsplaneringen

Det avgörande motivet bakom behovet av ökat hänsynstagande till sociala faktorer i stadsplaneringen är givetvis att människornas situation i den moderna stadsmiljön icke är tillfredsställande.

Ett utmärkande drag särskilt i många moderna förortsmiljöer är anonymiteten, bristen på kontakt och gemenskap. Ensamhet och isolering framträder ofta som väsentliga faktorer i beskrivningen och analysen av akuta individuella problem. Många undersökningar bekräftar samma iakttagelser. Det visar, att dessa företeelser kan inrangeras bland de stora sociala problemen.

Enformighet, tristess och bristande möjligheter till positiva aktiviteter är andra vanliga inslag i bilden. De är särskilt känbara för dem, som inte har möjlighet att tillgodose behoven av sociala kontakter och stimulerande aktivitet i arbetslivet. För ungdomarna, som på eftermiddagar och kvällar söker omväxling, aktivitet och spänning, återstår det ofta att skaffa sig detta med ett beteende som kolliderar med det etablerade samhällets normer.

Långa tröttande arbetsresor, svårigheter att få deltidsarbete eller arbete över huvud taget på rimligt avstånd från bostaden är också vanliga negativa faktorer. Undersökningar har visat att i många fall är arbete nära bostaden en viktig förutsättning för möjligheterna att förvärvsarbeta

över huvud taget. Det gäller sådana grupper som gifta kvinnor, rörelsehämmade m. fl.

Hårt segregerade boendemiljöer där olika socialekonomiska grupper isoleras från varandra bidrar till att konservera det sociala arvet.

Otillräcklig service, såväl social som kommersiell, hör ofta till problemkomplexet, särskilt för människor i nya bostadsområden. Bristande service bidrar till att hindra förvärvsarbete och förstärker den allmänna otillfredsställelsen i boendemiljön.

De negativa företeelser, som här har antytts, bidrar otvivelaktigt till den oroande kostnadsutvecklingen inte bara inom socialvården utan också inom sjukvården och ordningsväsendet. Detta faktum borde för de ansvariga instanserna understryka betydelsen av att dessa problem uppmärksammas i planeringen.

Så fungerar stadsplaneringen

Nuvarande byggnadslagstiftning föreskriver ingen medverkan från sociala och medicinska myndigheters sida i planeringsprocessen. Över huvud taget kan det ifrågasättas om lagstiftningen skapar en rimlig intressebalans i planeringen. Markägarna, bostadsproducenterna, handeln, industrin, trafikens organisationer är några inflytelserika intressenter i planeringen. De har väl etablerade kanaler för sitt inflytande och de stöder sig ofta på prognoser och kalkyler, som väger tungt hos planeringsmyndigheten. Allmänheten, som skall leva

i den färdiga miljön, sociala organ som har erfarenhet av de sociala konsekvenserna av den färdiga miljön, är ett par intressenter, som har mindre möjligheter att göra sig gällande. Bristande öppenhet och dålig intressebalans är allvarliga invändningar mot stadsplaneringens nuvarande sätt att fungera.

En annan allvarlig invändning mot dagens stadsplanering är avsaknaden av en klar social målsättning. Det planeras och byggs nya bostadsområden utan att de sociala konsekvenserna av olika lösningar har analyserats. Vilken målsättning skall man ha för att motverka den ensamhet, kontaktlöshet och personliga otrygghet, som karakteriserar många människors situation i nya boendemiljöer. Vad är målsättningen för att bryta sådana företeelser som enformigheten, tristessen och de bristande möjligheterna till positiva aktiviteter? Vad är målsättningen när det gäller tillgång till arbetsplatser inom rimligt räckhåll från bostaden för stora grupper, som eljest har svårt att förvärvsarbeta? Vad är målsättningen när det gäller den viktiga frågan om graden av segregation eller integration av olika sociekonomiska och andra grupper? Vilken standard skall samhällsservicen ha? Ofta saknas ett tidigt programarbete där frågor av denna typ analyseras och besvaras. I stället överlämnas det åt planteknikerna att mer eller mindre omedvetet ta ställning till målfrågorna under planarbetets gång.

En kritisk punkt är också sättet att kalkylera; vad som räknas och inte räknas när kostnadsberäkningar görs upp. Vad betyder t. ex. nuvarande butikslokalisering och trafikplanering för äldre människors möjligheter att klara en sådan alldaglig livsfunktion som inköpen utan särskilda, kostnadskrävande, insatser från samhällets sida? Vad betyder sättet att lokalisera bostäder och arbetsplatser i förhållande till varandra, trafikplaneringen och den sociala serviceförsörjningen för förvärvsintensiteten bland t. ex. de gifta kvinnorna? Vad betyder andra sociala aspekter på bostadsmiljön för de framtida kostnaderna? Otillräcklig hänsyn till sociala faktorer kan slå tillbaka i form av framtida effektivitetsförluster, vårdkostnader etc. men också förluster av trivsel och

tillfredsställelse av immateriellt slag. Ofullständiga kalkyler är farliga. De lockar beslutsfattare till beslut, som ser rationella ut, men som insatta i sitt större — och riktigare — sammanhang kan vara direkt felaktiga.

En fjärde omständighet är otillräcklig tillgång till adekvata styrmedel för att verkligen kunna realisera sociala mål. Ofta är det i själva verket så att medlen bestämmer de reella målen. Det borde vara tvärtom. Att man först bestämmer målen för att sedan försöka skaffa de styrmedel, som erfordras för att realisera målen.

Sociala miljökrav

Vad bör en social målsättning för stadsplaneringen innehålla? I föregående avsnitt har några relevanta målfrågor antytts. En grundlig analys av målfrågorna bör utgå från två förutsättningar förutom de ekonomiska och plantekniska förutsättningarna. Det är de allmänpolitiska värderingarna som bör vara styrande för all samhällsplanering och de specifika behoven hos de människor den nya miljön planeras för.

Nedan redovisas några grundläggande värderingar, som bör ha relevans för stadsplaneringen.

Demokrati: Möjligheter till insyn i och delaktighet i det skeende och de beslut, som påverkar den egna livssituationen. Skall den värderingen få något reellt innehåll i detta sammanhang måste den innebära möjlighet att ta del i planeringen men också i förvaltning och vidareutveckling av den egna boendemiljön. Den måste också innebära krav på lokaler och andra resurser för utövande av aktivitet i demokratiska former.

Jämlikhet: Lika möjligheter att tillgodogöra sig de värden som samhället gemensamt skapar och erbjuder. Den värderingen måste innebära en konsekvent strävan efter integration i stället för segregation. Inom en bebyggelseenhet, som är stor nog att utgöra underlag för gemensamhetsanläggningar och service av något slag, bör olika sociala grupper blandas, integreras. Eljest bidrar planeringen till att konservera en på bristande jämlikhet byggd social struktur. Jämlikheten förutsätter vidare sociala och kulturella serviceanordningar, lekområden och rekreationsområden

som är lätttilgjengelige for alle.

Solidaritet: Skall denna värdering ha någon praktisk betydelse i planeringen, måste den innebära en konsekvent strävan efter att kompensera de i olika avseenden mindre lyckligt lottade människorna. Ett exempel är anpassning av framkomligheten i den yttre miljön till de handikappades förutsättningar.

Trygghet och sikkerhet: Det måste innebära trafikseparasjon og skydd mot miljøskador av ulike slag. Men det måste också innebära en planering som möjliggör og fremjar en positiv social kontroll, som sannolikt är det effektivaste skyddet mot skadegörelse og personlig otrygghet i utemiljön.

En längre gående nedbrytning av dessa värder-

ingar og konkretisering av målen forutsätter en kartläggning og analyse av människornas problem, behov og ønsker. En sådan analyse kan knytas till en rad olika specifika grupper, t. ex. förskolebarn, skolbarn, övriga ungdomsgrupper, pensionärer, rörelsehindrade, socialt handikappade, invandrare. I en sådan analyse bör som en viktig del ingå erfarenheter från sociala myndigheter m. fl. som har direkt kontakt med olika slags problem. Slutsatserna av de grundläggande värderingarna og analysen av olika gruppers specifika problem og behov bör slutligen vägas samman med de tekniska og ekonomiska planförutsättningarna till konkreta mål beträffande stadsstruktur, lokaliseringsmönster, trafikplanering, samhällsservice og bostadsplanering.

Sosialmedisinske aspekter på stadsplanering

Per Sundby

Det ville være en overdrivelse å si at sosialmedisiner hittil har lyktes særlig med å ta opp forebyggende sosialt helsearbeid. Vi har vel egentlig ikke løst det første problemet som melder seg i denne forbindelse, nemlig å utvikle noenlunde klare forestillinger om når sosiale miljøforhold begynner å bli skadelige, og eksakt hvilke komponenter av

Stadsplaneringen är viktig, men den kan bara lösa en del av de problem, som storstäderna uppvisar. Oberoende av stadsplaneringen verkar urbaniseringsprocessen med dess sociala skadeverkningar. Till de speciella storstadsproblemen jämfört med landet i övrigt, hör överdödlighet, högre frekvens av kriminalitet, missbruk av alkohol och narkotika samt samlevnadsproblem. Men tendensen är densamma praktiskt taget vilken indikation man än väljer på sociala avvikelser.

Den förebyggande hälso- och socialvården bör ges en ny inriktning. I många fall gäller det att hjälpa individerna loss ur den passiva åskådarroll det moderna samhällslivet ofta erbjuder.

Författare till denna artikel är Per Sundby, professor i socialmedicin i Oslo.

miljøet eller påvirkninger i miljøet som forårsaker hvilke typer av skader over hvor lang tid? Skader i denne forbindelse omfatter også en lang rekke